

Veldig sånn festejente

Svein Lie

Innledning

Eksemplet i overskrifta er fra talemålsmaterialet i NoTa, og det fokuserer på det jeg vil diskutere i denne artikkelen, nemlig bruken av *veldig* og (især) *sånn* i substantivfraser.

Utgangspunktet for at jeg velger dette temaet, er at da jeg begynte å lese litt i NoTa-materialet, var det noen konstruksjoner der som slo meg som litt spesielle, bl.a. disse med *veldig* + substantiver:

- (1) veldig åttitallet (020)¹
- (2) veldig arbeiderstrøk (123)
- (3) veldig Bærums-gutt (127)

Og da jeg så litt videre, fant jeg også en del forekomster av *veldig sånn* foran substantiv:

- (4) veldig sånn mammadalt (129)
- (5) veldig sånn festejente (180)

Og det slår meg at begge disse typene er typiske for talespråk. Jeg vil først se på konstruksjonene med *veldig* + substantiv. Deretter tar jeg for meg uttrykk med *sånn* + substantiv(frase) og vender så tilbake til uttrykk med *veldig sånn* og noen beslektede konstruksjoner.

Veldig

Ordet *veldig* er i dag det ordet som brukes hyppigst i talespråket for å angi høy grad av noe i adjektivfraser, som *veldig stor*. Substantiver derimot er

¹ Tall i parentes viser til det nummeret informanten har i NoTa. Eksempler uten nummer er enten egenproduserte eller hentet fra andre kilder. I eksemplene fra NoTa er ikke tegn for pauser o.l. tatt med.

Johannessen, Janne Bondi og Kristin Hagen (red.). 2008: Språk i Oslo. Ny forskning omkring talespråk. Oslo: Novus forlag. ISBN: 978-82-7099-471-7.

ikke spesielt kjent for undergå gradbøying – det er til og med noe som i *Norsk referansegrammatikk* (NRG) oppfattes som en eksklusiv egenskap for adjektivene. Men hva er det da som gjør at *veldig* dukker opp her, altså i *veldig åttitallet* o.l.?

Først må vi nok modifisere noe av det jeg nettopp skrev om *veldig*. For noen ganger kan dette ordet modifisere substantiver uten at det virker påfallende, men da betyr *veldig* nærmest “stor”, som i flg. eksempler:

- (6) et veldig skip
- (7) ha veldig lyst til
- (8) gjøre veldig lykke

Det passer ikke på de eksemplene jeg nevnte fra NoTa-materialet: *veldig Bærums-gutt* betyr ikke en stor gutt fra Bærum. Det er mer en gradering av samme type som vi finner ved adjektiver.

Men hva er så forskjellen mellom substantiver og adjektiver? Enkelt sagt er vel substantiver, iallfall de prototypiske, betegnelser for klasser av gjenstander, individer og abstrakte begreper (NRG: 138), eller – som Lyons (1977: 439) sier: *first-order entities* – mens adjektiver prototypisk betegner egenskaper (eller også tilstander, som er midlertidige egenskaper) (NRG: 346). Wierzbicka (1988: 486) sier det litt annerledes – hun sier at når et ord som *gammel* kan gradbøyes (graderes), men ikke *gamling*, så skyldes det at substantiver oftest har et knippe av egenskaper knyttet til ordet, mens adjektivet er endimensjonalt. Om en skulle gradere substantivet, ville det være uklart hvilken egenskap som ble gradert, sier hun. Men, sier Wierzbicka igjen, hvis substantivet er slik at det fokuserer på én egenskap, kan det lettere graderes – hun bruker da eksempler som

- (9) X is a greater hero/saint than Y

Overført til våre eksempler kan vi si at

- (10) han er veldig helt

er mulig fordi *helt* er et slikt substantiv. Og når eksempler fra materialet som

- (11) veldig stas/stemning/synd/stress

kan få *veldig* foran seg, er det nok av samme grunn. Og i alle eksemplene kan en erstatte *veldig* med *stor* uten at betydningen blir endret.

Men ennå har vi ikke nådd helt fram til mine eksempler fra NoTa med

veldig arbeiderstrøk o.l. For hva er det vi har her? Om vi spør oss sjøl uformelt hva *veldig arbeiderstrøk* betyr, så ville vi vel si at det var et strøk som hadde mange av de egenskapene som er typiske for arbeiderstrøk. Og på samme måte: *veldig åttitallet* må bety at noe har mange av de egenskapene vi forbinder med åttitallet. Mer generelt kan en da her si at om en sonderer mellom denotativ betydning og konnotativ betydning – eller primær- og sekundærbetydning, så er det her sekundærbetydningen som aktualiseres i konteksten. Og det er nok det som gjør uttryksmåten litt påfallende.

Med andre ord: *arbeiderstrøk* angir normalt et sted, og *åttitallet* normalt et tidsrom, men i

(12) veldig arbeiderstrøk

(13) veldig åttitallet

angir de noe annet, nemlig det vi regner som typisk for dette stedet (slike steder) og dette tidsrommet.

Noen vil vel her si at substantivet fungerer som et adjektiv, og det kan en kanskje si. Men da er det også interessant å se på hvordan adjektiver oppfører seg i konstruksjoner med *veldig*. Mange grammatikere (bl.a. Lundbladh 1988) skiller mellom klassifiserende og karakteriserende (vurderende) adjektiver:

(14) en kvalitativ studie (klassifiserende)

(15) økonomisk politikk (klassifiserende)

(16) hyggelig sted (karakteriserende)

(17) godt seminar (karakteriserende)

Og de adjektivene som kan graderes, er først og fremst karakteriserende, ikke klassifiserende. Vi ser derfor at når vi legger til et gradsord, om nå det er mulig, får adjektivet en karakteriserende betydning. I *økonomisk politikk* er altså adjektivet klassifiserende, men i

(18) hun er veldig økonomisk

får det en karakteriserende funksjon. Nasjonalitetsadjektiver regnes ofte som klassifiserende, som i:

(19) denne fisken er norsk

Men når vi graderer, får vi den andre betydningen:

(20) hun er veldig norsk

Og når vi går tilbake til våre substantiver som står etter *veldig*, så ser vi det samme: Ikke bare får substantivet en adjektivisk funksjon, men den karakteriserende betydningen tvinger seg fram.

(21) veldig åttitallet (020)

(22) veldig sosiolekt (117)

Jeg har her brukt ordene primær- og sekundærbetydning. Men det kan jo sees på litt annerledes, alt etter hva slags teorier en har om betydning. Vi kunne også følge Allwood og si at vi ikke vil skille mellom primær- og sekundærbetydning, men heller si at ordet har et visst meningspotensial. Og dermed kan en si at i meningspotensialet til ordet *åttitallet* ligger også de egenskapene vi forbinder med åttitallet, og det er da denne delen av meningspotensialet som bli løftet fram i denne konteksten (Allwood 2003). Ja, en kunne også si at eksempler som disse nettopp er et argument for at en ikke kan skjelle mellom primær- og sekundærbetydning.

Sånn

Vi skulle fram til fraser med *veldig sånn*, som i

(23) veldig sånn mammadalt (029)

Men når en ser på slike fraser og hvordan de brukes, er det viktig først å se på hvordan *sånn* fungerer, og her må vi til pragmatikken.

Det er ikke skrevet så mye om bruken av *sånn* på norsk, men iallfall litt. Christensen og Simonsen (1980) nevner flere pragmatiske bruksmåter av *sånn*, bl.a.:

- det omtrentlige
- det forsterkende

Eksempler (egne):

(24) Det var en sånn ti-femten stykker der (omtrentlig)

(25) Det var sånn leven der (forsterkende)

Mer interessante i vår sammenheng, iallfall når vi går videre til fraser med *veldig sånn*, er de andre bruksmåtene de nevner:

- forbehold mht. uttrykksmåte
- hvileordsfunksjon

Den siste funksjonen kan nok slås sammen med nest siste, slik forfatterne også antyder, og eksemplene de viser til, gjelder nettopp nøling pga. uttrykksmåten, altså enten leiting etter det rette begrepet eller et forbehold om at uttrykksmåten er dekkende.

De nevner også at *sånn* i disse tilfellene brukes som det som i seinere tid gjerne er kalt demper (eng. *hedge*), og som ofte blir definert som et språklig uttrykk for å dempe eller svekke saksforholdet i setningen.

Jeg mener at dette i det store og det hele er en god beskrivelse, så langt den rekker, men den kan utdypes noe. Jeg skal ta for meg noen eksempler fra NoTa, især eksempler med substantivfraser.

I mange – svært mange – eksempler ser det ut til at ordet eller frasen etter *sånn* er noe som taleren er usikker på. Det kan være usikkerhet mht. de faktiske forholdene:

(26) vi endte opp på sånn Skytterkollen eller noe (089)

Ofte er *sånn* et signal om at ordet eller uttrykket som følger, ikke er helt konvensjonelt eller helt dekkende for det en vil si:

(27) det blir litt sånn Jessheim – sånn bondedialekt da (034)

(28) det er også mye sånn detektivgreier (058)

(29) korps er mer sånn barneskolen da (179)

(30) det er en sånn landsby holdt jeg på å si (030)

(31) vi hadde hus eller sånn tomt – eller sånn tomt rundt og hage (030)

Taleren kan også være usikker på ordformen, dvs. det språklige uttrykket:

(32) du må bli sånn utenrikskorrespur – korrespondent er det vel det heter (016)

I alle disse eksemplene må en kunne si at *sånn* fokuserer på det språklige uttrykket som følger.

Men kanskje er ennå ikke alt sagt, for vi har flere eksempler som ikke helt passer inn i det som er sagt til nå.

- (33) hoppe tau eller sånn paradis eller fotball (030)
- (34) det var sånn Bollywood-festival i fjor da (003)
- (35) han seiler sånn regatta og sånn (089)
- (36) det er sånn volleyballnett der nede (089)
- (37) jeg gikk på sånn kunst- og håndverkslinje (180)
- (38) han er i en sånn skigruppe vet du (100)

Her må en anta, iallfall i de fleste eksemplene, at taleren bruker de riktige ordene, og at han eller hun kjenner til de faktiske forholdene som det refereres til. Hvorfor da *sånn*? La meg ta omveien om et par egne eksempler. Jeg kan gjerne si

- (39) Hun skal bli lærer,

men neppe med *sånn* foran *lærer*. Derimot kan jeg tenke meg at jeg sjøl i en samtale kan legge til et *sånn* i:

- (40) Hun skal bli sånn ergoterapeut
- (41) Han var sånn stadsfysikus
- (42) Det er en sånn MP3-spiller

Her har vi begreper som er noe mindre kjente for mange, og vi kan her si at tillegget av et *sånn* her betyr omtrent dette: “Du kjenner kanskje til hva ‘ergoterapeut’ er for noe, og det er altså det hun skal bli.” Og min egen vurdering er også at jeg neppe ville bruke *sånn* i (41) til en eldre lege, som formodentlig vet hva en stadsfysikus er – eller var. Og jeg ville nok kunne bruke (42) til en gammel onkel, som ikke er innsatt i alt nytt, men det ville være mindre naturlig med *sånn* her når jeg snakker til en tenåring, som vi kan formode kjenner MP3-spillere langt bedre enn denne forfatter.²

Denne bruken av *sånn* i talespråket kan også beskrives ved (sånn) høflighetsteori. Sentralt i høflighetsteorien, slik den er utviklet av Brown og Levinson (1978) (jf. også Svennevig 1995: 97f., 2001: 143f.), er at de som deltar i en samtale, kan true hverandres “ansikt”, men ved at en benytter seg av diverse høflighetsstrategier, kan en dempe de ansiktstruende handlingene. Om jeg i en samtale benytter et begrep den andre ikke kjenner til, blottstiller jeg vedkommende, og jeg utfører en ansiktstruende handling. Men jeg kan

² Denne bruksmåten finner vi en parallell til i det skriftspråklige *såskalt*. Et par aviseksempler:

- (i) Dette gjør at stadig flere får såkalt musarm.
- (ii) Der var på et såkalt chatteforum ...

dempe mitt eget utsagn, slik at jeg gjør det mindre kategorisk, og ved å si *en sånn MP3-spiller*, trekker jeg samtalepartneren inn i et felles forståelses-fellesskap, ved å gi uttrykk for at jeg tror den andre kjenner begrepet, men også for å signalisere overfor den andre at heller ikke jeg er helt ut fortrolig med begrepet eller fenomenet, eller iallfall for å foregi at jeg ikke er det. (Brown og Levinson 1978: 166, 272.)

Det er derfor også neppe helt tilfeldig at vi ofte finner *vet du* e.l. like etter:

(43) så har jeg gått i bare sånn skikkelig sløve klasser vet du (025)

(44) da ramla jeg inn på en sånn lokalbutikk vet du (082)

(45) det var opprinnelig sånn middelalderborg, vet du (107)

Hvis en aksepterer en slik analyse, blir denne bruken av *sånn* ikke ulik bruken av *liksom* i norsk. Hasund (2003: 132, 185; 2006: 97) har beskrevet bruken av *liksom* som bl.a. noe som markerer dels at det språklige uttrykket som brukes, ikke nødvendigvis er helt dekkende, eller at taleren ikke vil være for kategorisk, men også som et middel en bruker for å mildne en potensielt ansiktstruende handling.

Vi har her bare hatt eksempler med *sånn*, men også *sånt* og *sånne* kan ha de samme bruksmåtene:

(46) det var et sånt villaområde (056)

(47) å ha sånn dunker med sånt kaldt vann – sånt Imsdal-vann (020)

(48) jeg digger sånne – hva heter det da? (030)

(49) jeg har klart å kjøre ned et par sånne derre bratte bakker (031)

(50) så hadde vi sånne saltflekker oppover begge beina (064)

Men det er også verdt å merke seg at vanlige kongruensregler ikke alltid gjelder her, og da helst slik at *sånn* brukes istedenfor *sånt* eller *sånne*:

(51) det er også mye sånn detektivgreier (058)

(52) å få med seg litt sånn utenlandske impulser (015)

Det kan tyde på at *sånn* står løsere tilknyttet substantivfrasen enn vanlige bestemmere og beskrivere.³

Eksempelene ovenfor er fra talespråk, men vi kan sporadisk finne bruksmåter som disse også i skriftspråket, som her:

³ Det som kommer etter *sånn*, kan også være andre slags fraser enn substantivfraser, f.eks. en setning: *veldig sånn alle kjenner alle* (025 + 034)

(53) Han går ofte i striped dress og sånne homofile sko
(Aftenposten 16.12.06, s. 18)

Her må bruken av *sånne* sees i lys av at uttrykksmåten *homofile sko* er litt uvanlig, og *sånne* kan uformelt oversettes med: “ja, du forstår kanskje hva jeg mener”. Det viser klart at *sånn(e)* har en kommunikativ funksjon ut over det å fylle pauser i samtaler.

Det er også et annet perspektiv vi kan legge på bruken av *sånn*. For det er ikke alltid at uttrykket etter *sånn* er spesielt uvanlig:

- (54) jeg hadde'n på sånn røykdykkerkurs (099)
- (55) det er sånn volleyballnett der nede (089)
- (56) sånn organisert idrett (066)
- (57) å få med seg litt sånn utenlandske impulser (015)

(Det gjelder også flere av de andre eksemplene ovenfor.) Også her kan en si at *sånn* fokuserer på uttrykket etter, men da ikke fordi det er uvanlig, men heller fordi det er noe nytt som introduseres i samtalen. For alle kan vel forstå hva et røykdykkerkurs er, ut fra leddene i sammensetningen, men når det ikke har vært nevnt noe slikt kurs før, er det naturlig så å si å føre det inn i samtalen ved hjelp av et slikt *sånn*. Om den som snakker, hadde nevnt at han var instruktør ved slike kurs tidligere, ville (54) med *sånn* være mindre naturlig. Likeså kan vel de fleste forestille seg hvordan et volleyballnett er, men når det ikke er introdusert i samtalen, kan *sånn* være naturlig. Og kanskje kan også disse eksemplene forklares på samme måte:

- (58) litt sånn overklasseopplegg (111)
- (59) det er litt sånn teaterstykke liksom (111)
- (60) på grunn av at det er sånn dramatisk hendelse (107)⁴

⁴ Dette kan man kople til teorier om funksjonelt setningsperspektiv. Grunnleggende her er å skille mellom kjent eller gitt informasjon og ny informasjon i setningen. Men noen går lenger og deler inn informasjonen etter et mer sofistikert hierarki, og et slikt “givenness hierarchy” som er mye omtalt, stammer fra Gundel et al. (1993): *In focus > Activated > Familiar > Uniquely identifiable > Referential > Type identifiable*.

Vi skal ikke drøfte dette hierarkiet i detalj, men poenget her er at det hevdes at det er flere grader av “givenness” (gitthet eller kjenthet). Og et uttrykk er gitt eller kjent i høyere grad jo lenger en går til venstre i hierarkiet. Våre uttrykk er alle ubestemte og derfor i kategorien lengst til høyre, dvs. klasseidentifiserbare nominalfraser, som altså i norsk står i ubestemt form, mens de andre er bestemte (unntatt “in focus”, som gjelder pronomener).

Det som er interessant i vår sammenheng, er at bruken av *sånn* kan tale for at også ubestemte, dvs. klasseidentifiserbare substantiver, kan deles i undergrupper. Uttrykk

Veldig sånn

Vi skulle fram til fraser med *veldig sånn*, og nå er vi da framme. Noen eksempler:

- (61) veldig sånn mammadalt (029)
- (62) veldig sånn optimisme (124)
- (63) veldig sånn festejente (180)
- (64) veldig sånn sagastil (115)
- (65) veldig sånn sosietetsdame (174)

Men noe nytt er det strengt tatt ikke å si her, for slike uttrykk kan forklares ut fra bruken av *veldig* og bruken av *sånn*. Altså: *veldig sånn sosietetsdame* angir det som er typisk for sosietetsdamer i nokså høy grad.

Det en likevel kan legge til, er at bruken av *veldig* foran substantiv eller substantivfrase er langt hyppigere når *sånn* står imellom (dvs. etter *veldig*, men foran substantivfrasen). Og det er ikke så merkelig, ja, det er naturlig ut fra det som er sagt ovenfor. For om jeg sier

(66) hun er veldig sosietetsdame,

så bruker jeg *sosietetsdame* i en litt annen betydning enn normalt, og nettopp dette gjør det naturlig å sette *sånn* foran. Vi så tidligere også at *sånn* ofte brukes for å fokusere på en uttrykksmåte, bl.a. fordi ordbruken er litt sjelden eller uvanlig, og det passer også her.

I mange tilfeller står *veldig sånn* foran en frase bestående av adjektiv og substantiv:

- (67) veldig sånn perfekt verden (016)
- (68) veldig sånn tett hyttetomt (122)
- (69) veldig sånn sentrumsnære skoler (182)
- (70) veldig sånn sammensveisa gjeng (182)
- (71) veldig sånn blandet og bredt språk (131)

som ikke er “activated”, kan markeres med et *sånn* og dermed løftes et hakk opp i hierarkiet. Det samme gjelder uttrykk som ikke er “familiar”, som vi har tatt for oss tidligere. Vi får i så fall flg. delhierarki:

Identifiserbar klasse	
Kjent	Ikke aktivert eller ukjent
<i>(en) NP</i>	<i>en sånn NP</i>

Og vi kan si omtrent det samme om disse konstruksjonene som dem uten adjektiv. *Veldig sånn sentrumsnære skoler* betegner egenskaper som preger sentrumsnære skoler og som noen har i høy grad. Og *veldig* går på disse egenskapene som preger hele det nominale uttrykket. Det betyr at *veldig sånn sammensveisa gjeng* ikke betegner en gjeng som er veldig sammensveisa, men at gjengen i høy grad har de egenskapene som preger sammensveisa gjenger.

Sånn der(re)

Det kan her også nevnes at *sånn* kan utvides til *sånn der* eller (langt oftere) *sånn derre*⁵

- (72) kjøre med sånn der manuelt gir (162)
- (73) ser ut som sånn der arabiske prins eller noe (085)
- (74) det var sånn der hoppe tau og spille ballspill og fotball (038)
- (75) sånn derre plastikkgolv (025)
- (76) litt sånn derre drammensdialekt (029)
- (77) det blir sånn derre joikaboller og pasta (034)
- (78) vi tok sånn derre flybuss (088)
- (79) jeg baker sånn derre bagetter (142)

I noen få tilfeller forekommer *sånn der(re)* etter *veldig*:

- (80) veldig sånn derre vestlandsdialekt (186)
- (81) veldig sånn derre politisk korrekt familie holdt jeg på å si (085)

Tillegget av *der/derre* ser ikke ut til å ha noen spesiell funksjon, så vidt jeg kan se. Disse konstruksjonene har med andre ord de samme funksjonene som tilsvarende uttrykk uten *der(re)*.⁶

⁵ Også *sånn her(re)* forekommer i materialet, men nokså sporadisk.

⁶ Johannessen (2006: 105) sier at et tillegg av *der* i en konstruksjon som

- (i) i dag da hun der vikaren kom

angir der en "somewhat negative attitude towards that person". Det kan vel stemme i noen av eksemplene med *der(re)* etter *sånn*, men slett ikke alltid, jf. flg. eksempel:

- (ii) så skulle vi stoppe på en sånn derre grill – på en sånn bensinstasjon (089)

Noen beslektede konstruksjoner

Intensiverende substantivfraser

Vi har ovenfor sett på substantivfraser med en betydning som kan graderes. Det finnes også andre konstruksjoner som har noen av de samme egenskapene. Vangsnes (1997) har drøftet uttrykk som

(82) Det stod DEN dama i kiosken

(med emfatisk trykk på *DEN*), og et poeng hos han er jo nettopp at det ligger en gradering i substantivfrasen. Han hevder i sin artikkel at uttryksmåten har en intensiverende funksjon, dvs. at de egenskapene frasen denoterer, er graderbare, og at uttryksmåten her angir at egenskapen finnes i høy grad. Vi kan mao. si at det å være dame er graderbart, og hun som står i kiosken, er altså ei dame som er nettopp det i høy grad.

Her er det altså en liten forbindelse til våre konstruksjoner. Og det er ikke helt tilfeldig at vi da også kan si

(83) Hun er veldig dame

(i betydningen 'hun er veldig damete'). Det er likevel en forskjell her. Vangsnes drøfter referanseforholdene ved de intensiverende substantivfrasene og kommer til at de er spesifikt, men ikke unikt, refererende.

De substantivfrasene vi tar opp her derimot, er ikke refererende i det hele tatt – de denoterer egenskaper, ikke referenter. De står derfor i setningen – om de ikke er setningsfragmenter (noe de ofte er, iallfall i NoTa-materialet) – som predikativer:

(84) Hun er veldig dame,

eller adverbialer:

(85) De snakka veldig sosiolekt

Men de passer ikke inn i en kontekst som krever referanse:

(86) Han har en veldig dame

Også ved uttrykk med *sånn* finner vi parallellitet til de intensiverende substantivfrasene. For vi kan vel si at uten adjektiv er disse uttrykkene omtrent synonyme:

(87) Hun var veldig sånn mammadalt

(88) Hun var DEN mammadalten

Men om vi legger til adjektiv, blir det litt annerledes:

(89) Det var DEN sammensveisa gjengen

Vangsnes drøfter hva som intensiveres i hans konstruksjon, og han ser ut til å mene at det ikke er adjektivet direkte, uten at han har en klar konklusjon her, så vidt jeg kan se. Men om vi sammenlikner med vår konstruksjon

(90) Det var veldig sånn sammensveisa gjeng

så får vi her en litt annen betydning. I (89) uttrykkes det helst at gjengen i stor grad var sammensveisa, det er altså “sammensveisheten” som intensiveres eller fokuseres. I (90) er det ikke adjektivet – eller “sammensveisheten” som graderes, men de egenskapene som tilligger sammensveisa gjenger.

Dette ser vi også av et annet eksempel. Vi har fra materialet flg. eksempel:

(91) Det var veldig sånn sentrumsnære skoler

Men vi kan neppe konstruere en tilsvarende intensiverende nominalfrase:

(92) ??Det var DE sentrumsnære skolene

Og grunnen er nok at adjektivet ikke kan graderes (eller iallfall ikke her). Dette viser også at mens determinativet i de intensiverende nominalfrasene er en del av frasen, har *sånn* (og *veldig sånn*) et løsere forhold til frasen.

Han kelneren

Det finnes også en annen konstruksjon som deler noen av egenskapene til våre uttrykk. Johannessen (2006)⁷ drøfter noen eksempler med *han/hun* foran substantiver som angir personer (herunder egennavn):

(93) Har du spurt hun Kirsten om det?

(94) Han professoren nevnte “zoologi”

Og hun hevder at *han/hun* her fungerer som determinativer og kaller dem

⁷ Og i artikkel i denne boka.

“psykologisk distale demonstrativer” (PDD), fordi de skaper en psykologisk distanse til personen som substantivet etter refererer til.⁸

Konstruksjonen er også nevnt i Delsing (2003: 23, note 8), der det sies om uttrykk som

(95) Har du talat med hon Lisa?

(i rikssvensk) “att talaren är osäker på om lyssnaren vet vem som avses”.⁹

Jeg skal ikke bestride disse beskrivelsene, men kanskje er det, som ved *sånn*, flere faktorer som utløser bruken av *han/hun*. Jeg hevdet ovenfor at i mange tilfeller kan bruk av *sånn* forklares ved hjelp av høflighetsteori. I en samtale kan jeg komme til å nevne et uttrykk som jeg tror den andre kanskje ikke kjenner, og legger til – av høflighet – et *sånn* for å gi uttrykk for at dette er et uttrykk eller fenomen som kanskje den andre ikke kjenner til (for å si det litt kort). Det er da ofte et uttrykk som ikke er nevnt før, men som da løftes inn i samtalen så å si.

Jeg synes mye av denne beskrivelsen passer på uttrykk med *han/hun*. I 93 er ikke Kirsten nevnt før, men introduseres her. Det samme gjelder de to andre eksemplene ovenfor. Her er poenget kanskje ikke det “psykologisk distale”, men snarere at referentene ikke er aktivert i samtalen. Og et av eksemplene hos Johannessen (2006: 101) er

(96) Men hun søsteren min er sånn som ...

Her er vel heller ikke søstera “distal” psykologisk sett (må vi anta), men, som Johannessen også sier, skriveren vet at de som leser, ikke kjenner søstera og tilpasser seg leserne og deres forhold (eller ikke-forhold) til søstera.

Og heller ikke Delsings beskrivelse passer helt her, for i dette eksempelet vet skriveren at leserne ikke kjenner søstera (hun skriver i et forum på Internett). Derimot kan alle eksemplene beskrives ut fra det som er sagt om *sånn*, om vi justerer beskrivelsen litt. For det som er felles for disse bruksmåtene med *han/hun*, er at det innføres i samtalen noen som ikke har vært nevnt (umiddelbart) tidligere. Det kan være noen som begge kjenner, for det kan godt være at begge kjenner Kirsten sjøl om en sier

(97) Har du spurt hun Kirsten om det?

⁸ Vi ser da bort fra en annen bruksmåte av *han/hun* + egennavn, nemlig det som kan kalles propriell artikkel.

⁹ Konstruksjonen er også nevnt i NRG (247f.), og det sies bl.a. at pronomenet her brukes “på linje med et egentlig demonstrativ”.

Poenget er vel at hun ikke har vært en del av samtaleuniverset til nå. Og når noen skriver på Internett

(98) Men hun søsteren min ...

er vel ikke poenget “att talaren är osäker på om lyssnaren vet vem som avses”. Det som igjen er poenget, er kanskje at det innføres en ny referent i samtaleuniverset.

Et slikt *han/hun* kan også brukes når referenten er kjent, men navnet ukjent. Vi kan f.eks. tenke oss at noen etter en TV-debatt stadig refererer til *hun politikeren* om en person som har deltatt, men som ingen husker navnet på der og da. Da er altså navnet, dvs. det språklige uttrykket, ukjent. Dette kan sammenholdes med at *sånn* i mange tilfeller brukes for å poengtere det språklige uttrykket – at det er uvanlig eller ukjent, slik det er gjort greie for tidligere.

Det ser altså ut til at det er en viss likhet eller parallellitet mellom vår bruk av *sånn* og den bruken av *han/hun* som er omtalt her. Dette kan vi sammenstille slik:

	Ikke aktivert (i samtalen) eller usikkerhet mht.:
<i>han/hun</i> + proprium el. substantivfrase	• referent eller navn
<i>sånn</i> + substantivfrase	• betydning eller språklig uttrykk

Tabell 1: Han/hun og sånn: Funksjon.

Litt statistikk og sånn

Vi skal her tilbake til ordet *sånn*. Det er altså et ord som brukes mye, men hvor mye og av hvem?

Om vi først ser på bruken av *sånn*¹⁰ hos kvinner og menn, får vi disse tallene i NoTa-materialet:

	Forekomster totalt	Antall informanter	Forekomster pr. intervju
Kvinner	6.445	81	80
Menn	5.220	83	63

Tabell 2: Sånn: Statistikk kjønn.

¹⁰ Ikke medtatt her *sånt* og *sånne*.

Tallene i siste kolonne må tolkes med forsiktighet. De forteller oss altså hvor mange forekomster av *sånn* det finnes i intervjuene med hhv. kvinner og menn. Dette kan tolkes slik at kvinner bruker oftere *sånn* enn menn, men det forutsetter at intervjuene med kvinner og med menn i gjennomsnitt er like lange, altså ikke om vi sammenlikner ett og ett, men i sum. Det går ikke fram av materialet, men jeg tar det som en rimelig antagelse at lengden på intervjuene i gjennomsnitt er noenlunde lik for de enkelte undergruppene av informanter. Og om denne forutsetningen er korrekt, kan vi da si at bruken av *sånn* er litt hyppigere hos kvinner enn menn i dette materialet.

Om vi ser på variabelen alder, får vi disse tallene:

	Forekomster totalt	Antall informanter	Forekomster pr. intervju
16–25 år	5.681	61	93
26–50 år	3.626	55	66
51–95 år	2.171	48	45

Tabell 3: Sånn: Statistikk alder.

Vi ser altså at de yngste informantene i gjennomsnitt har 93 forekomster av *sånn* i intervjuene, mens de eldste har bare 45. Bruken av *sånn* er altså klart størst hos de yngre, og bruken faller med stigende alder.

Om vi så sammenholder alder og kjønn, får vi disse tallene for den yngste aldersgruppa:

16–25 år	Forekomster totalt	Antall informanter	Forekomster pr. intervju
Kvinner	3.364	30	112
Menn	2.317	31	75

Tabell 4: Sånn: Statistikk alder og kjønn.

Hos de yngste er det en klar kjønnsforskjell, med kvinner som de førende i bruken av *sånn*.

I den mellomste aldersgruppa finner vi samme tendens, men svakere, og i eldste aldersgruppe er det ingen tydelig kjønnsforskjell.

Vi kan også dele inn materialet etter informantenes fødested og bosted, og jeg har sett på variablene fødested, men det er ingen klar og entydig forskjell i dette materialet mellom Oslo vest og Oslo øst.¹¹

¹¹ Jeg har også brutt materialet videre ned i alder og kjønn, og det ser ut til at bruken av *sånn* hos de yngste kvinnene i vest (Oslo vest med Asker og Bærum) er hyppigere enn hos de yngste i øst, og at kjønnsforskjellen i denne aldersgruppa er større i vest

Et annet spørsmål en kan stille seg, er om bruken av *sånn* tiltar eller avtar over tid. Det kan vi ikke se av dette materialet alene, for en kan aldri være sikker på at dagens ungdomsspråk er morgendagens voksespråk. Men det finnes tall for bruken av *sånn* i et talemålsmateriale basert på samtaler mellom tenåringer i Oslo, samlet inn for ca. 10 år siden. Kristine Hasund, som har skaffet til veie materialet og undersøkt det, har også tall for bruken av *sånn* (Hasund 2006: 95). Og om vi jamfører hennes tall med våre tall (her frekvens pr. 1.000 ord, basert på at NoTa-materialet totalt er ca. 900.000 ord), får vi dette resultatet:

<i>Sånn/sånt</i>	Forekomster totalt	Frekvens pr. 1.000 ord
Hasund (1997–1998)	2.243	11
NoTa (2004–2006)	12.489	14

Tabell 5: Sånn: Statistikk 1997–1998 og 2004–2006.

Tallene for NoTa gjelder her alle informanter, for Hasund bare tenåringer. Likevel ser vi her en ganske tydelig forskjell, og den ville være enda større om vi bare hadde tatt med intervjuene med de yngste også i vårt materiale. Når vi så tar i betraktning at NoTa-materialet er lest inn i 2004–2006, altså noen år seinere enn Hasunds materiale, er det grunn til å anta at bruken av *sånn* er økende, iallfall hos ungdom i Oslo.

Hasund har også sammenliknet bruken av *sånn* jamført med andre småord som er typiske for ungdomsspråket. Og om vi jamfører hennes tall med NoTa, er det ganske godt samsvar når det gjelder den relative hyppigheten av noen viktige markører.¹²

	Hasund totalt	Hasund pr. 1000 ord	NoTa totalt	NoTa pr. 1000 ord
<i>Sånn/sånt</i>	2.243	11	12.489	14
<i>Bare</i>	1.763	9	4.789	5
<i>Altså</i>	982	5	4.096	5
<i>Liksom</i>	974	5	3.895	4
<i>Ikke sant</i>	872	4	1.609	2
<i>Vet du</i>	308	2	1.385	2

Tabell 6: Statistikk: Diskursmarkører i ungdomsspråk.

enn i øst, men tallene er ikke altfor store, så det er grunn til å være varsom med bastante konklusjoner.

¹² De fleste tallene her gjelder totalt antall av ordet/frasen i materialet. Men i Hasunds materiale gjelder tallene for *vet du*, *ikke sant* og *liksom* bare bruken som diskursmarkør.

Vi ser at rekkefølgen er lik i de to korpusene, med *sånn* på en klar førsteplass, tydeligst i NoTa-materialet.¹³

Oppsummering

Utgangspunktet for drøftinga i denne artikkelen var å se på konstruksjoner med *veldig sånn* foran substantivfraser. Vi fant først at *veldig* i visse tilfeller kan stå foran substantivfraser (*veldig åttitallet*) med samme betydning som foran adjektivfraser. Det er da de egenskapene som er typiske for det frasen refererer til, som graderes.

Jeg tok deretter for meg eksempler med bare *sånn* og fant at *sånn* ofte står foran en substantivfrase når den talende enten bruker et begrep eller en uttrykksmåte som er litt uvanlig, eller når han/hun introduserer noe som ikke er nevnt i samtalen før. Jeg nevnte også at høflighetsteori kan gi en god illustrasjon til noen av bruksmåtene.

Det ble så foreløpig konkludert med at uttrykk med *veldig sånn* foran substantivfraser kan beskrives ut fra det som ellers er sagt her om *veldig* og om *sånn*.

Etter dette pekte jeg på likheter mellom disse konstruksjonene og et par andre som er beskrevet tidligere, nemlig uttrykkene med *veldig* og såkalte intensiverende substantivfraser: *Det stod DEN dama i kiosken*, og likeså mellom våre uttrykk med *sånn* og en konstruksjon med *han/hun*: *Og så møtte vi han vennen til Lisa*.

Til slutt så jeg på bruken av *sånn* hos ulike informantgrupper, og fant at bruken er langt hyppigere blant yngre enn hos eldre, og litt hyppigere blant kvinner enn blant menn, især blant de yngre.

Litteratur

- Allwood, Jens. 2003: Meaning Potential and Context. Some Consequences for the Analysis of Variation in Meaning. Cuyckens, Hubert, René Dirven og John R. Taylor (red.): *Cognitive Approaches to Lexical Semantics*. Berlin: Mouton de Gruyter, 29–65.
- Brown, Penelope og Stephen C. Levinson. 1978: *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹³ Varianter som f.eks. *asså*, *lissom*, *veit du* er her inkludert.

- Christensen, Kirsti Koch og Hanne Gram Simonsen. 1980: Når man byner å gå sånn litt på skolen å sånn. En femårings bruk av *sånn*. Hovdhaugen, Even (red.): *The Nordic Languages and Modern Linguistics*. Oslo: Universitetsforlaget, 334–344.
- Delsing, Lars-Olof. 2003: Syntaktisk variasjon i nordiska nominalfraser. Vangsnes, Øystein A., Anders Holmberg og Lars-Olof Delsing (red.): *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen*. Oslo: Novus, 11–64.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo. 1997: *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget. (= NRG.)
- Gundel, Jeanette K., Nancy Hedberg og Ron Zacharski. 1993: Cognitive status and the form of referring expressions in discourse. *Language*, 69, 274–307.
- Hasund, Ingrid Kristine. 2003: The discourse markers *like* in English and *liksom* in Norwegian teenage language: a corpus-based, cross-linguistic study. Doktoravhandling, Høgskolen i Agder og Universitetet i Bergen.
- Hasund, Ingrid Kristine. 2006: *Ungdomsspråk*. Bergen: LNU/Fagbokforlaget.
- Johannessen, Janne Bondi. 2006: Just any pronoun anywhere? Pronouns and “new” demonstratives in Norwegian. Solstad, Torggrim, Atle Grønn og Dag Haug: *A Festschrift for Kjell Johan Sæbø – in partial fulfilment of the requirements for the celebration of his 50th birthday*. Oslo: Unipub, 91–106.
- Lundblad, Carl-Erik. 1988: *Adjektivets komparation i svenskan*. Lund: Lund University Press.
- Lyons, John. 1977: *Semantics I–II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Svennevig, Jan. 1995: Samtaleanalyse. Svennevig, Jan, Margareth Sandvik og Wenche Vagle: *Tilnæringer til tekst*. Oslo: LNU/Cappelen, 55–122.
- Svennevig, Jan. 2001: *Språklig samhandling*. Oslo: LNU/Cappelen.
- Vangsnes, Øystein A. 1997: Intensiverende nominalfraser i norsk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 15, 35–52.
- Wierzbicka, Anna. 1988: *The Semantics of Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.